

Spelling

Wat kunnen we verwachten van de

SARA VAN CALSTER

Op 15 oktober 2005 – tien jaar na de spellinghervorming van 1995 – verschijnt de herziene editie van de Woordenlijst Nederlandse taal – ook wel het Groene boekje genoemd. Volgens de Nederlandse Taalunie mogen we deze nieuwe uitgave niet

opvatten als een nieuwe spellinghervorming. De nieuwe editie komt er niet om nieuwe regels door te voeren, maar om de bestaande regels beter te formuleren en om de Woordenlijst up-to-date te houden. Bij de spellinghervorming van 1995 heeft men immers besloten dat er om de tien jaar een herziening van de Woordenlijst zou komen om de bruikbaarheid en de actualiteit van de Woordenlijst te garanderen.

Wat is dan het verschil tussen de editie van 1995 en de nieuwe editie die we vanaf oktober 2005 zullen gebruiken? De leidraad die in 1995 in het Groene boekje verscheen, telde zesendertig bladzijden en bood een summier overzicht van de officiële spellingregels. De nieuwe versie beslaat een honderdtal bladzijden. Wij gaan alvast eens kijken naar de geherformuleerde regels in de nieuwe, uitgebreide leidraad en nemen de verschillen met de vorige leidraad onder de loep. Het is daarbij niet de bedoeling een volledig overzicht te geven van alle wijzigingen die de spellingherziening met zich brengt. Wel zullen we de belangrijkste aanpassingen even op een rijtje zetten.

Tussenletters

Laten we beginnen met de meest opvallende wijziging: de zogenaamde *paardebloemregel* wordt geschrapt. Samenstellingen met een diernaam als eerste lid en een plantkundige aanduiding als tweede woord werden in de leidraad van 1995 als een uitzondering op de hoofdregel behandeld en kregen geen tussenletter -n. Voortaan vormen dergelijke samenstellingen geen uitzondering meer, en krijgen ze dus een tussenletter -n: *paardenbloem*. Dat betekent concreet dat precies vierentwintig woorden in de *Woordenlijst* (blz. 92) een andere spelling krijgen.

Een andere aanpassing betreft een rechtzetting bij enkele versteende samenstellingen. Een aantal samenstellingen die in 1995 als versteend werden beschouwd – en zonder tussenletter -n werden

dossier

spellingherziening 2005?

geschreven – blijken nu toch duidelijk herkenbare delen te hebben en krijgen vanaf nu wel een tussenletter n. Het gaat om de volgende gevallen: *hartenlap*, *krabbenscheer*, *paddenstoel*, *naar hartenlust*, *pierenbad*, *bullenbijter*, *bullenpees* en *wiggenbeen*.

Hoofdletters

Gelukkig worden de regels voor het schrijven van hoofdletters in de nieuwe leidraad een stuk explicieter geformuleerd. De leidraad legt de nadruk op het belangrijkste hoofdlettercriterium: soortnamen krijgen kleine letters. Eigennamen schrijven we met hoofdletters. Toch zijn er ook een paar subtiele veranderingen van de regels.

Namen van bevolkingsgroepen krijgen een hoofdletter, ook als er geen land- of streeknaam is waarvan ze zijn afgeleid, bijvoorbeeld *Azteek*, *Kelt*, *Eskimo*. Volgens de leidraad van 1995 kregen alleen afleidingen van en samenstellingen met aardrijkskundige namen een hoofdletter. Overkoepelende termen voor etnische groepen behouden nog steeds de kleine letter, bijvoorbeeld *nomade*, *zigeuner*, *indiaan*. Een benaming die gebaseerd is op een (geloofs)overtuiging krijgt eveneens een kleine letter, bijvoorbeeld *katholieken*, *protestanten* en *moslims*.

Een addertje onder het gras zijn benamingen zoals *jood* en *hindoe*. Volgens de nieuwe leidraad schrijven we *hindoe* en *jood* met een kleine letter wanneer de benaming gebaseerd is op de geloofsovertuigingen *jodendom* en *hindoeïsme*. We schrijven *Hindoe* en *Jood* met een hoofdletter als we het over een inwoner van Hindoestan en een inwoner van Israël hebben.

Een andere opvallende vernieuwing is dat we namen van historische periodes vanaf nu met een kleine letter schrijven: *de middeleeuwen*, *de bronstijd*, *het pleistoceen*. In de Woordenlijst van 1995 kregen dergelijke namen een hoofdletter.

Heilige boeken schrijven we voortaan met hoofdletter als we de tekst bedoelen, maar met kleine letters als het om een exemplaar van het boek gaat. We schrijven dus *Bijbel* in een zin als *Het staat in de Bijbel*. Maar we schrijven *bijbel* in de zin *Er lagen wel dertig bijbels op zijn bureau*.

Namen van ziektes – bijvoorbeeld *alzheimer*, *hodgkin* en *down* – krijgen vanaf nu een kleine letter. De redenering daarbij is de volgende: als de naam van een persoon ongewijzigd gebruikt wordt om een begrip te benoemen, dan functioneert de eigenaam niet meer als dusdanig. De naam van het begrip krijgt dus geen hoofdletter. Als we de naam van de ontdekker los gebruiken om expliciet naar de persoon te verwijzen, behouden we dan weer de hoofdletter: *de ziekte van Down*, *de ziekte van Alzheimer*, *de ziekte van Hodgkin*.

Los, aaneen of met een koppelteken?

Wanneer schrijven we iets los, aan elkaar of met een koppelteken? In de Nederlandse spelling levert deze vraag meer dan eens spellingproblemen op. Waar in de vorige leidraad enkele vrij algemene regels werden gegeven, wijdt de nieuwe leidraad een gedetailleerd hoofdstuk aan de beschrijving van wanneer woorden aan elkaar, los of met een liggend streepje geschreven moeten worden. Ook hier blijken een aantal subtiele wijzigingen in de regels op te duiken.

Er komt duidelijkheid over de spelling van woorden die worden gevolgd door een letter of cijfer om een categorie aan te geven. Zulke woorden schrijven we los van die letter of dat cijfer. We beschouwen het geheel als een woordgroep en schrijven de delen dus niet aan elkaar vast. Voorbeelden zijn *top 10*, *hepatitis B*, *vitamine B12*. Bij samenstellingen met dergelijke woordgroepen komt er alleen een koppelteken tussen de letter of het cijfer en het tweede deel van de samenstelling. We schrijven dus *top 10-plaat*, *hepatitis B-besmetting* en *vitamine B12-tabletje*.

Als het eerste deel van de woordgroep een telwoord is (bijvoorbeeld *vijftig euro*, *vierhonderd meter*, *elf juli*), schrijven we het vast in een driedelige samenstelling (*vijftigeurobiljet*, *vierhonderdmeterbordeloop*, *elfjuliviering*). Als we het telwoord met een cijfer schrijven, gebruiken we een spatie: *50 eurobiljet*, *400 meterbordeloop*, *11 juliviering*.

Bijzondere voor- en nabepalingen worden nog steeds met een koppelteken gescheiden van andere woorden (*niet-rookster*, *minister-president*, *ex-collega*). Het is evenwel handig om te weten dat *privé* vanaf nu niet meer als een bijzondere voorbepaling wordt beschouwd. In samenstellingen wordt *privé* dus vast geschreven aan het andere deel van de samenstelling: *privédetective*, *privédomein*. Een woord met zelfnoemfunctie wordt volgens de nieuwe regels dan weer wel behandeld als een bijzondere voorbepaling. Er komt dus een koppelteken in samenstellingen waarin een woord zichzelf presenteert: *ik-roman*, *de-woord*, *wijgevoel*.

De regel voor afleidingen van letters, cijfers, symbolen en initiaalwoorden wordt in de nieuwe leidraad verduidelijkt.

Voorvoegsels worden aan een letter, cijfer, symbool of initiaalwoord verbonden met een koppelteken: *ge-sms*, *ge-gsm*.

Achtersvoegsels worden met een apostrof verbonden: *sms'je wc's*, *tv'tje*. De gangbare spelling *geë-mailed* verandert door deze regel in *ge-e-mailed*.

Afleidingen met een voorvoegsel van Griekse of Latijnse oorsprong kregen in de vorige Woordenlijst altijd een koppelteken:

vice-eersteminister, *vice-premier*, *pseudo-wetenschap*. Voortaan worden dergelijke afleidingen behandeld als samenstellingen. Dat betekent dat ze alleen bij klinkerbotsing nog een koppelteken krijgen. We schrijven dus *vice-eersteminister*, *vicepremier* en *pseudowetenschap*.

Een volgende wijziging betreft afleidingen en samenstellingen met eigennamen die uit meerdere woorden bestaan. Zulke woorden behouden de spaties die in het grondwoord staan. Dat was in de vorige *Woordenlijst* niet het geval. We schrijven vanaf nu *Rode Kruispost*, *Ave Mariaatje*, *Tweede Kamerleden*, *New Yorker*, *Costa Ricaans* en *Puerto Ricoreis* (of *Puerto Rico-reis*).

Tussen gelijkwaardige elementen wordt in een samenstelling een koppelteken geplaatst. Dat is op zich niet nieuw, maar de regel wordt in de nieuwe leidraad wel genuanceerder geformuleerd. Het gaat om combinaties van twee elementen die in een samenstelling *in principe* met elkaar verwisseld kunnen worden: *zwart-wit*, *hotel-restaurant*, *priester-dichter*. Er worden bovendien ook enkele subregels toegevoegd. Zo worden samenstellingen van twee adjectieven die in principe niet omwisselbaar zijn aan elkaar vast geschreven: *sociaalpsychologisch*, *sociaalgeografisch*, *publiekrechtelijk*. De leidraad geeft bovendien nog een aantal andere verfiningen bij deze regel.

Engelse samenstellingen

In tegenstelling tot de leidraad van 1995 komen in de nieuwe leidraad zeer specifieke regels voor samenstellingen met Engelse woorden. De hoofdregel luidt als volgt: *Een in het Nederlands gebruikelijke samenstelling van Engelse woorden schrijven we in één woord*. Door deze hoofdregel worden woorden als *online*, *bluejeans* en *allrisk* vanaf nu in één woord gespeld. Deze regel geldt ook voor driedelige samenstellingen. Voorbeelden zijn *sciencefictionfilm*, *publicrelationsbureau* en *allriskverzekering*.

Naast de hoofdregel worden ook een aantal subregels en uitzonderingsregels voor Engelse samenstellingen geformuleerd. Zo

worden een aantal woordcombinaties vanaf nu als woordgroep beschouwd, en worden ze dus los geschreven: *fancy fair*, *compact disc*, *slow motion*.

Verkleinwoorden

Ook voor het vormen van verkleinwoorden geeft de nieuwe leidraad een stel expliciete regels. Vooral de spelling van verkleinwoorden van Franse woorden wordt nu bevattelijker geregeld. Terwijl de leidraad van 1995 zich beperkte tot de vermelding dat bij sommige Franse leenwoorden het grondwoord verandert, geeft de nieuwe leidraad duidelijke regels voor het vormen van de verkleinwoorden van Franse leenwoorden.

Als het Franse grondwoord eindigt op een toonloze /ð/ (bijvoorbeeld *giraffe*, *enveloppe*, *karbonade*), dan hangt de spelling van het verkleinwoord af van de uitspraak. Als we het woord uitspreken met de toonloze /ð/, voegen we het achtervoegsel *-je* of *-tje* toe aan het grondwoord: *giraffetje*, *enveloppetje*, *karbonadetje*. Als we de toonloze /ð/ niet uitspreken, vernederlandsen we het verkleinwoord: *giraffe*, *envelopje*, *karbonaadje*.

Als een Frans grondwoord eindigt op een medeklinker *t* of *d* die niet wordt uitgesproken, dan voegen we *-je* toe. Het verkleinwoord wordt wel uitgesproken met *-tje*. Voorbeelden zijn: *circuitje*, *colbertje* en *boulevardje*.

Afkortingen

De spelling van afkortingen wordt veel uitgebreider en duidelijker beschreven. De beschrijving is gebaseerd op het onderscheid tussen letterwoorden en initiaalwoorden. Een initiaalwoord is een woord dat gevormd wordt met de beginletters van afzonderlijke woorden en dat we uitspreken als een reeks letternamen, bijvoorbeeld *pc*, *wc*, *tv*. Een letterwoord is een woord dat gevormd wordt met de beginletters van afzonderlijke woorden, die we samen als een woord uitspreken, bijvoorbeeld: *aids*, *bom*, *Fnac*, *SERV*.

Er is een nieuwe regel voor het aan elkaar schrijven van samenstellingen met afkortingen: in een samenstelling schrijven we een initiaalwoord met een koppelteken, bijvoorbeeld: *pc-freak*, *wc-eend*, *tv-kijker*. Een letterwoord schrijven we in een samenstelling vast (*aidsvirus*, *bommoeder*), behalve als het met een of meer hoofdletters wordt geschreven (*Fnac-fanaat*, *SERV-raad*).

De leidraad geeft ook een aantal suggesties voor het bepalen of een afkorting hoofdletters krijgt of kleine letters. De mate van inburgering speelt daarbij een rol. Een aantal afkortingen wordt in de nieuwe *Woordenlijst* in tegenstelling tot de oude als ingeburgerd beschouwd, en vanaf nu dus met kleine letters gespeld. Voorbeelden zijn *btw*, *bvba*, *biv* en *ufo*.

Accenttekens

Wat de accenttekens op Franse leenwoorden betreft, komt er een nieuwe formulering voor wanneer die geplaatst moeten worden. In tegenstelling tot de leidraad van 1995 staat er nu niets meer over het achterwege blijven van een accent wanneer de eerste lettergreep bestaat uit é of medeklinker(s) plus é (denk aan woorden als *etage*, *rechaud* en *bechamel*). De regel luidt nu als volgt: bij Franse woorden die gangbaar geworden zijn in het Nederlands, gebruiken we alleen nog accenten wanneer die nodig zijn voor de uitspraak (bij *etage*, *rechaud* en *bechamel* hebben we geen accent nodig voor de uitspraak). Door die lichtjes andere benadering veranderen er een aantal woorden van spelling: *appèl* wordt bijvoorbeeld *appel*, *procédé* wordt *procedé* en *bohémien* wordt *bohemien*.

Verandering?

Als u de bovenstaande lijst met veranderingen helemaal doorploegd hebt, zult u misschien de indruk hebben dat er nogal wat verandert aan de Nederlandse spelling. Laat deze waslijst van veranderingen en voorbeelden u echter niet misleiden. De Taalunie heeft wel een beetje gelijk: in feite verandert er zo goed als niets

aan de Nederlandse spelling. Van de honderden miljoenen woorden die het Nederlands telt, zult u er wellicht enkele honderden anders moeten gaan schrijven. Een peulschil dus.

In de meeste gevallen gaat het om kwesties die al langer in de Nederlandse spelling probleemzones vormen. Deze probleemkwesties worden nu beter beregeld in een uitgebreide, heldere leidraad. Vanaf 15 oktober 2005 zijn die leidraad en de nieuwe *Woordenlijst* ook gratis beschikbaar op de website van de Nederlandse Taalunie: www.taalunieversum.org. Alles bij elkaar

genomen brengt de spellingherziening dus alleen maar verbeteringen met zich.

Sara Van Calster verricht onderzoek naar Vlaamse varianten voor het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie.

e-mail: sara.vancalster@coo.vlaanderen.be

Afschaffing van de paardebloemregel: 24 woorden veranderen van spelling

1995	2005	1995	2005
apebroodboom	apenbroodboom	muizetarwe	muizentarwe
apenootje	apennootje	paardebloem	paardenbloem
biggekruid	biggenkruid	paardedistel	paardendistel
duiveboon	duivenboon	paardekastanje	paardenkastanje
duivekervel	duivenkervel	rattekruid	rattenkruid
eendekroos	eendenkroos	schapegras	schapengras
ganzebloem	ganzenbloem	schapezuring	schapenzuring
garnaleplant	garnalenplant	slangekruid	slangenkruid
hazedistel	hazendistel	slangewortel	slangenwortel
kattedoorn/kattedoren	kattendoorn/kattendoren	vliegezwam	vliegezwam
kattekruid	kattenkruid	vossebes	vossenbes
muizegerst	muizengerst	zwanebloem	zwanenbloem

De uitzondering voor samenstellingen met een diernaam als eerste lid en een plantkundige aanduiding als tweede woord wordt geschrapt.